

ב"ה

עוֹמֵק הַפֶּשֶׁט עיונים ברצ"י

פ' עקב

על פי 'לקוטי שיחות' כרך יט

להערות, הארות ו'הקדשות'
ולהצטרפות לרשימת התפוצה

אנא לפנות לדוא"ל

rizs@neto.bezeqint.net

או לטלפון

08-6882799 / 050-4125205

© כל הזכויות שמורות

תוכן העיונים

א

"כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות" (ח, א) - ומפרש רש"י: "כל המצוה. כפשוטו" / הטעם שרש"י בחר לפרש כן, ולא פירש שהכוונה היא למצות עבודה-זרה דוקא / הקושי בפירוש "כפשוטו": מדובר על זמן קצר שאין אפשרות לקיים בו את כל המצוות (ולכן ממשיך רש"י ומוסיף 'מדרש אגדה')

ב

בפירוש רש"י על הפסוק (ח, א) "כל המצוה וגו'": "אם התחלת במצוה גמור אותה" / הטעם שהוצרך רש"י להביא ראיה מקבורת עצמות יוסף (ולא הביא ראיה מירידת יהודה) / הקשר עם פשט הכתוב, המדבר על זכות הכניסה לארץ ישראל

ג

על הפסוק "ונתתי מטר ארצכם בעתו" (יא, יד) מפרש רש"י: "עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי". מה בא רש"י לחדש בזה? / הברכה שבפרשת בחוקותי נעלית יותר מהברכה שבפרשתנו, ורש"י בא לפרש טעם הדבר / הטעם שבפרשת בחוקותי נאמר "ונתתי גשמיכם בעתם", ואילו בפרשתנו "ונתתי מטר ארצכם בעתו" (וההבדל בין פירושי רש"י בשתי המקומות)

כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּ
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחְיֶוּ וּרְבִיתֶם וּבִאתֶם וַיִּרְשֶׁתֶם אֶת
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם (ח, א)

-רש"י-

כל המצוה - כפשוטו. ומדרש אגדה:
אם התחלת במצוה גמור אותה, שאינה
נקראת המצוה על שם הגומרה:

במפרשים ביארו¹, שרש"י נתכוון לבאר הלשון "כל המצוה" - לשון יחיד:

לפום ריהטא, כוונת הכתוב היא להזהיר על הקיום של כל המצוות, אבל לפי זה
היה צריך לומר "כל מצוה" - דהיינו, כל מצוה ומצוה ("יעדע מצוה"); ומהו שאמר
"כל המצוה", בתוספת ה"א (כאילו מכוון למצוה אחת מסויימת)?

ועל זה מחדש רש"י, שלמרות קושי זה יש ללמוד הכתוב "כפשוטו" - שאכן הכוונה
היא להזהיר על כללות קיום המצוות (ולא למצוה פרטית אחת), כי "שם מצוה הוא
שם המין, וכאילו אמר כל המצוות"².

1. ראה גור אריה. משכיל לדוד. ועוד.

2. לשון הרא"ם.

והוא בדומה למה שפירש רש"י לגבי הכתוב "ויהי לי שור" (בפ' וישלח לב, ו) שהכוונה היא לכללות מין השור
הכולל שוורים רבים. ולהעיר גם מדברי רש"י (בפ' ויצא לא, יג) שדרך המקראות להוסיף לפעמים "ה"א יתירה".

אמנם כדי להטעים יותר את הלשון "כל המצוה" - שמשמע כמתייחס למצוה אחת מסויימת - מוסיף רש"י ומביא "מדרש אגדה", שלפיו יש כאן חידוש בדבר החובה על האדם להשלים את אותה מצוה שהתחיל בה ולעשותה כולה ("כל המצוה") - "אם התחלת במצוה גמור אותה".

"המצוה" – בה"א הידיעה

והנה, לכאורה עדיף היה לפרש את הלשון "כל המצוה" באופן מרווח ופשוט, שהכוונה היא אכן למצוה אחת פרטית - מצות איסור עבודה זרה:

הפסוקים הקודמים מדברים על זה שבני ישראל יכנסו לארץ ישראל ויכבשו אותה מיד הגויים יושבי הארץ, והכתוב מזהיר מפני שימוש בהעבודה-זרה שלהם³: "פסילי אלקיהם תשרפון באש, לא תחמוד כסף וזהב עליהם ולקחת לך, פן תוקש בו כי תועבת ה' אלקיך הוא. ולא תביא תועבה אל ביתך והיית חרם כמוהו, שקץ תשקצנו ותעב תתעבנו כי חרם הוא".

ומעתה יש לפרש (וכמו שלמדו בכמה מפרשים⁴), שהכתוב נקט "המצוה" בלשון יחיד, כי כוונתו היא דוקא למצוה זו של איסור עבודה זרה. וזהו גם שאמר "המצוה" - בה"א הידיעה - כי מצות עבודה זרה היא (ידועה בכלל, ובפרט) שהכתוב דיבר עליה זה עתה;

וזה שאמר "כל המצוה" - משום שמצוה זו יש בה כמה פרטים, וגם משום ששקולה היא "כנגד כל המצוות כולן", מחמת חשיבותה, וכמו שלימד אותנו רש"י כמה פעמים⁵.

3. ז, כה-כו.

4. ראה לקוטי תורה וספר הליקוטים - להאריז"ל - כאן. רבינו בחיי. חזקוני. ועוד.

5. משפטים כג, יג. שלח טו, כג. ראה יא, כח.

מהו איפוא הטעם שלא למד רש"י בפירוש זה, שלכאורה מתאים הוא לפי פשוטו?

מצוה התלויה בארץ

והביאור בזה:

מה שהזהיר הכתוב בפסוקים הקודמים בענין עבודה-זרה מתייחס למה שצריכים ישראל לעשות לאחר הכניסה לארץ ישראל וכיבושה, שאז יש להישמר מכל הענינים של עבודה-זרה שימצאו שם;

אמנם בפסוק דידן מדובר על מה שישראל נדרשים לעשות עכשיו כדי שבזכות זה יכנסו לארץ - "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות, למען תחיון ורבייתם ובאתם וירשתם את הארץ וגו'" - ולכן לא מסתבר לפרש שהכוונה היא להזהירות מעבודה-זרה שהיא נדרשת (בעיקר) לאחר הכניסה וכיבוש הארץ.

[האלישיך כאן מפרש, שאמנם הזהירות בפועל זמנה לאחר הכניסה לארץ, אבל נצטוו כאן **שעכשיו** "ישמרו" זאת בלבם ויקבלו על עצמם לעשות כן, וקבלה זו תיחשב לזכות שעל ידי זה יזכו לירש את הארץ;

אך ב"פשוטו של מקרא" אין זה מתיישב, שהרי נאמר כאן "כל המצוה .. תשמרון לעשות", ומשמע שמדובר על עשיה בפועל ולא רק שמירה בלב].

ולכן מפרש רש"י שאין להוציא את הכתוב מ"פשוטו" - שהכוונה היא לשמירת כל המצוות, שעל ידי זה יזכו להיכנס לארץ.

לא נשאר הרבה זמן

ויש להוסיף ולבאר את הטעם שלא הסתפק רש"י בפירוש הכתוב לפי פשוטו, אלא הוצרך להוסיף פירוש מחודש מ"מדרש אגדה" ("אם התחלת במצוה גמור אותה"):

משה רבינו התחיל לומר את ספר דברים בראש חודש שבט⁶, כחודשיים לפני הכניסה לארץ שהיתה בתחילת חודש ניסן, וגם פסוק דידן נאמר איפוא בתחילת חודש שבט או מאוחר אף יותר;

ומעתה קשה כיצד אומר הכתוב "כל המצוה" .. תשמרון לעשות למען תחיון ורביתם ובאתם וירשתם את הארץ", שעל ידי קיום כל המצוות יהיה לאחר מכן ("למען") "תחיון ורביתם ובאתם וירשתם" -

הרי במשך הזמן שמתחילת חודש שבט עד כניסתם לארץ (בתחילת חודש ניסן) היתה להם אפשרות לקיים חלק קטן מתרי"ג המצוות בלבד: הם לא יכלו לקיים אז את כל המצוות התלויות בארץ, וכן לא היתה להם אפשרות לקיים את כל המצוות התלויות בחגים ומועדים וכו'!

[ודוחק גדול לפרש שהכוונה "כל המצוה" היא לא לכל תרי"ג המצוות אלא רק לכל אותן מצוות "אשר אנכי מצוך היום" - באותו היום דוקא⁷, כי אין טעם לחשוב שזכות הכניסה לארץ תלויה היא דוקא במצוות מסויימות שנאמרו באותו היום, ועוד זאת שבכלל איננו יודעים באיזה יום מדבר הכתוב ואיזה מצוות נאמרו בו, והרי "לא בא הכתוב לסתום אלא לפרש"⁸].

וזהו איפוא שנדרש רש"י לפרש במיוחד "כל המצוה - כפשוטו" (אף שלשון זו של "כל המצוה" כתובה גם במקומות אחרים ושם לא נדרש רש"י לפרשה כלל):

כוונתו בזה להבהיר, שיש לפרש "כל המצוה" על כל המצוות, הגם שאין זה כל כך חד וחלק, כי ב"כל המצוה" לא נכללות כל תרי"ג המצוות, אלא רק אותן מצוות שהיתה ביד ישראל אפשרות לקיימם עד הכניסה לארץ.

6. דברים א, ג.

7. וראה גור אריה כאן.

8. רש"י נח י, כה.

עומק הפשט – עיונים ברש"י

אך כיון שדוחק לפרש ש"כל המצוה" הוא "שם המין", הכולל את כל המצות, כשהכוונה רק לאותן מצוות שהיה אפשר לקיימן באותה שעה, שהן מיעוטא דמיעוטא של כל המצוות - לכן ממשיך רש"י ומביא "מדרש אגדה", ודו"ק.

(חלק יט - עקב ב)

”כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֶנֶכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן
לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחְיִין וּרְבִיתֶם וּבִאתֶם וִירְשֶׁתֶם אֶת
הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם” (ח, א)

-רש"י-

כל המצוה - כפשוטו. ומדרש אגדה:
אם התחלת במצוה גמור אותה, שאינה
נקראת המצוה על שם הגומרה; שנאמר
'ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל
ממצרים קברו בשכם' - והלא משה לבדו
נתעסק בהם להעלותם, אלא לפי שלא
הספיק לגומרה וגמרוה ישראל נקראת
על שמם:

לכאורה, החילוק בין הפירוש "כפשוטו" לבין ה"מדרש אגדה" הוא, האם "כל
המצוה" מתייחס למצוה אחת או למצוות רבות:

לפי הפירוש הראשון יש לתפוס את הכתוב "כפשוטו" - שהכוונה היא להזהיר על
כללות קיום המצוות (ולא למצוה פרטית אחת), כי (בלשון הרא"ם) "שם מצוה הוא
שם המין, וכאילו אמר כל המצוות";

אמנם כדי להטעים יותר את הלשון "כל המצוה" - שמשמע כמתייחס למצוה אחת
מסויימת - מוסיף רש"י ומביא "מדרש אגדה", שלפיו יש כאן חידוש בדבר החובה על

האדם להשלים את אותה מצוה פרטית שהתחיל בה ולעשותה כולה ("כל המצוה") -
"אם התחלת במצוה גמור אותה".

אך לכאורה חסר ביאור, כי הכתוב אומר כאן שבזכות "כל המצוה" יזכו להיכנס
לארץ ישראל - "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות, למען תחיון ורבייתם
ובאתם וירשתם את הארץ וגו'";

ובכן, בשלמא לפי הפירוש "כפשוטו" מובן, שבזכות כללות קיום המצוות יזכו
להיכנס לארץ ישראל - אך לפי ה"מדרש אגדה", שהכוונה היא ללימוד פרטי של "אם
התחלת במצוה גמור אותה", אינו מובן: איך שייכת הוראה מיוחדת זו לענין הכניסה
לארץ ישראל?

לא שלילי, רק חיובי

ויובן בהקדים הדיוק בדברי רש"י:

אם כוונת רש"י רק לפרש את התיבות "כל המצוה", שיש בהם הוראה לאדם שאם
התחיל מצווה יסיימה כולה - היה די באומרו: "אם התחלת במצוה גמור אותה", ותו
לא;

ולמה הוצרך להאריך ולתת טעם מיוחד להוראה זו - "שאינה נקראת המצוה אלא
על שם הגומרה" (ולהביא את אריכות הראיה מ"עצמות יוסף")?

ואם נאמר שכוונת רש"י היא לעורר את מתחיל המצוה ולהדגיש לו עד כמה חשוב
הדבר לסיים המצוה כולה - יקשה לאידך גיסא:

למה לא הביא רש"י את דברי חז"ל בעונשו של המתחיל ולא מסיים⁹: "כל העושה
דבר ולא גמרו .. מורידין אותו מגדולתו", וכמו שמביאים ראיה מיהודה בן יעקב

9. סוטה יג, ב.

שהתחיל בהצלת יוסף ולא גמר ומשום כך "וירד יהודה" (ויתירה מזו, שאף אירע אסון ר"ל בבני משפחתו)?

ויש לומר, שאכן לצורך הכנת הכתוב כאן נדרש לנו לדעת את הצד החיובי דוקא - שהמצוה נקראת על שם מי שמסיים את המצוה, ולכן הביא רש"י דוקא ענין זה (ולא הביא את הצד השלילי - חסרונו של המתחיל, כי זה אינו נוגע לעניננו), וכדלקמן.

"יפה כח הבן מכח האב"

ביאור הענין:

בני ישראל הובטחו בכיבוש וירושת ארץ ישראל, מכח השבועה שנשבע הקב"ה לאברהם יצחק ויעקב - ואף על פי כן, הרי הכיבוש והירושה בפועל באים בזכות קיום המצוות של הבנים הכובשים, וכמו שכתוב בפירוש בפסוק דידן: "כל המצוה אשר אנכי מצוך היום תשמרון לעשות, למען תחיון ורבתים ובאתם וירשתם את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם"¹⁰.

והנה, גם בני ישראל בדור הקודם, אלו שמתו במדבר במשך הארבעים שנה, קיימו מצוות ובזה סייעו ופעלו את הזכות להיכנס לארץ;

וזאת איפוא אשר מדגיש כאן משה בדברו לדור שנכנסו לארץ, ש"אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה על שם הגומרה":

10. ראה גם רשב"ם ואתחנן ז, ט: "ושמא תאמרו, הואיל ונשבע לאבותינו לתת לנו את הארץ, למה הוצרכנו לשמור מצוותיו, כי יעשה מה שהבטיח מכל מקום! על זאת אני משיב לכם, כי אם לא תשמרו מצוותיו לא תירשו את הארץ, והוא לא יעבור על שבועתו, כי זו היא מדתו - שומר וממתין את הברית והחסד שנשבע לאבות לקיים מה שהבטיחן עד אלה דור, לאותו דור שיהיו אוהביו ושומרי מצוותיו".

ובכלי יקר פרשתנו: "שאם לא תזכה, אז ישמור ה' את השבועה, אבל לא לך - כי אם לדור אחר". ועיי"ש עוד.

אף שגם הדור הקודם קיים מצוות רבות העומדים לזכות ישראל בכניסתם לארץ - הרי סוף סוף הכניסה לארץ מתייחסת היא דוקא למצוות שמקיימים עכשיו, בסוף שנת הארבעים, כי הם ה"גומרים" את הענין והכל נקרא על שמם!

ומעתה הרווחנו עוד, שגם לפי ה"מדרש אגדה" הנה התיבות "כל המצוה" מתייחסות הן למצוות רבות (ולא רק למצוה אחת) -

כל המצוות שאותם קיימו בני ישראל במשך ארבעים שנה במדבר, נחשבים ונקראים כולם על שם ה"גומרים", הדור ש"גומר" את קיום המצוות הנדרשות לצורך הכניסה לארץ בפועל.

ובקיצור: משה מדבר כאן לדור השני, בניהם של יוצאי מצרים, ואומר להם שהם "יגמרו את המצוה" ויכנסו לארץ, ולמרות שגם המצוות של אבותיהם סייעו לכאורה בזכות הכניסה לארץ - הרי כיון שהם "מסיימים" את הענין לכן הענין נקרא דוקא על שמם.

המעשה הוא העיקר!

אמנם בענין זה מתעוררת שאלה:

בשלמא אותם אלו שהיתה להם שייכות לעצת המרגלים ולא רצו להיכנס לארץ, מובן מדוע המצוות שלהם - בשייכות לכניסה לארץ - נחשבות על שם בניהם שכן נכנסו לארץ, שהרי הם עצמם לא רצו להיכנס לארץ ובגללם התעכבה הכניסה שנים רבות;

אבל אלו שלא היו בעצה אחת עם המרגלים, והם מתו במדבר רק בגלל הגזירה הכללית שכל אלו ש"מעשרים שנה ולמעלה" לא יכנסו לארץ, מדוע תילקח מהם הזכות של המצוות שלהם ותיקרא על שם הדור הבא?

וכדי להבהיר זאת ממשיך רש"י ומאריך להוכיח, שאכן יש חידוש בענין זה של קריאת המצוה "על שם גומרה", שהעיקר בזה הוא המעשה בפועל;

וכמו שמודגש בהראיה מ"עצמות יוסף", שאף שמשה התחיל במצוה לבדו ורצה להמשיך בה עד תומה אלא שנאנס בינתיים - "לא הספיק לגומרה", מכל מקום, נקראת המצוה כולה על שם הגומרים את הענין בפועל ממש, "ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל ממצרים קברו בשכם".

וכעין זה בנידון דידן, שהכניסה לארץ נקראת דוקא "על שם הגומרה", אלו המסיימים את קיום המצוות ומביאים את הכניסה בפועל - למרות שגם בדור הקודם היו כאלה שהיתה להם זכות בזה, אך כיון שבפועל לא השלימו את הענין (שלא באשמתם), לכן נקרא הענין על שם הגומרים.

[במשכיל לדוד חידש, שאם התחיל במצוה ולא גמר את המצוה בגלל אונס - המצוה נקראת על שם המתחיל בה (ולא רק על שם הגומרה), כיון שרצה להמשיך ולסיימה ומה ביכולתו לעשות?]

ומה שהביא רש"י ראייה ממש רבינו - כתב המשכיל לדוד שמשה לא נחשב "אנוס" בדבר, כיון שאם לא היה טועה במי מריבה היה יכול להיכנס לארץ ולקבור את עצמות יוסף בשכם, וממילא זה שלא סיים את המצוה נחשב כמו "אשמתו" כביכול¹¹.

אמנם, אף שיש להעמיס כדבריו בלשונות המדרשים בענין זה¹² - הרי בלשון רש"י אי אפשר ללמוד כן, כי רש"י כתב בפירוש שמשה "לא הספיק" לגמור את המצוה, ומודגש בלשונו שאין זה באשמתו כלל, ואעפ"כ, למעשה נחשבת המצוה דוקא על שם הגומרים בפועל. ויש להאריך בזה, ואכ"מ].

(חלק יט - עקב ב)

11. וראה גם באר בשדה על רש"י.

12. ראה תנחומא פרשתנו: "נסתלק משה במדבר ולא נכנס לארץ"; ב"ר פפ"ה, ג: "לפי שנגזר עליו שלא יכנס לארץ"; ועוד.

”וְהָיָה אִם שָׁמַעַתְּ שְׁמִיעוּ אֶל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי
מֵצִוָּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לֵאמֹר אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם
וְלַעֲבֹדוֹ בְּכֹל לִבְכֶּכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי
מִטֶּר אֶרְצְכֶם בְּעֵתוֹ יוֹדָה וּמִלְקוֹשׁ וְאִסְפֹּת דָּגָךְ
וְתִירְשֶׁךָ וַיִּצְהָרְךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדֶךָ לְבַהֲמֹתֶךָ
וְאָכְלָתָּ וְשִׂבְעָתָּ” (יא, יג-טז)

-רש"י-

ונתתי מטר ארצכם - עשיתם מה שעליכם,
אף אני אעשה מה שעלי:

לכאורה אינו מובן, מה הוא החידוש שבדברי רש"י אלו - וכי איזו תוספת יש
בדבריו על המפורש בכתוב?

איזו ברכה גדולה יותר?

הרא"ם מבאר, שנתכוון רש"י לתת טעם לזה שהברכה שבפרשתנו גדולה יותר
מאשר הברכה שבתחילת פרשת בחוקותי: "אם בחוקותי תלכו ואת מצוותי תשמרו
ועשיתם אותם. ונתתי גשמיכם בעתם, ונתנה הארץ יכולה, ועץ השדה יתן פרי" וגו'.
ואלו דברי הרא"ם:

"רצו לתת טעם על כפלות השכר הזה יותר משאר המקומות. שהרי גבי 'אם בחוקותי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אותם', אין כתוב שם אלא 'ונתתי גשמיכם בעתם', אבל לא שיהיה 'יורה ומלקוש', ולא שיתן 'עשב בשדך לבהמתך', ולא שתאסוף אתה 'דגנך תירושך ויצהרך' ולא אויבך, ולא ש'תאכל ושבעת' - 'שתהא ברכה מצויה בפת בתוך המעיים', שכל אלה הפרטים כתובים בפרשה הזאת; לפיכך אמרו - 'עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי', שפירושו: מאחר שעשיתם מה שעליכם לעשות, שלא היה לכם לעשות יותר מזה, שהרי שמרתם כל מצוותי מאהבה וחיבה, ולא לשום תכלית אחר, צריך גם אני לעשות עמכם מה שעלי לעשות, עד שלא תישאר שום טובה שלא אעשה לכם".

ולפירוש הרא"ם מובן היטב הא דכתב רש"י דברים אלו דוקא בפרשתנו ולא הקדים לכותבם בפרשת בחוקותי - אף שלכאורה תוכן הדברים שווה - כי באמת יש הבדל בין הפרשיות, ודוקא כאן מתאים לומר ש"עשיתם מה שעליכם" בשלימות.

אך כד דייקת שפיר דברי הרא"ם מחודשים, ומשיטת רש"י משמע להיפך - שהברכה שבפרשת בחוקותי היא גדולה יותר מאשר הברכה שבפרשתנו; שהרי בפרשת בחוקותי נזכרו בתוך הברכה ענינים היוצאים לגמרי מדרכי הטבע - וכמו "ועץ השדה יתן פרי" שרש"י מפרש "הן אילני סרק ועתידין לעשות פירות" - ואם כן זהו סוג נעלה יותר בברכה מאשר בפרשתנו.

[וכן כתב בבאר בשדה כאן:]

"יש לתמוה: מה ראו רז"ל לדרוש בכאן 'עשיתם כו', ולא בפרשת בחוקותי ושאר מקומות רבים דכתיב כהאי גוונא .. ומה שכתב הרא"ם בזה הוא תמוה, דאין ספק דהברכות הכתובות בפרשת בחוקותי הם רבים וגדולים מאלה הכתובים כאן"¹³]

13. ולהעיר גם מגור אריה: "בפרשת בחוקותי כתב ברכות הרבה, וכאן לא כתב אלא 'ונתתי מטר ארצכם' ותו לא".

"גשמיכם" – ברכה ישרה לישראל עצמם

והנראה לבאר, שאדרבה - נתכוון לתת טעם לזה שהברכה כאן פחותה מהברכה שבפרשת בחוקותי.

ובזה יומתק זה שרש"י מעתיק ב'דיבור המתחיל' את התיבות "ונתתי" מטר ארצכם" - שלכאורה, כיון שפירושו בא לבאר את כללות הענין, היה לו להעתיק רק תיבת "ונתתי" שהיא תחילת הענין (ולכל היותר - היה לו להעתיק "ונתתי וגומר").

אלא, שבתיבות אלו - "מטר ארצכם" - מודגש ההבדל בין הברכה שבפרשתנו להברכה שבפרשת בחוקותי:

בפרשתנו נאמר "ונתתי מטר ארצכם", ואילו בפרשת בחוקותי נאמר "ונתתי גשמיכם". והיינו - בפרשתנו ברכת המטר מתייחסת היא רק להארץ של בני ישראל, "מטר ארצכם", ואילו בפרשת בחוקותי מתייחסת ברכת הגשמים (ישירות) לבני ישראל עצמם, "גשמיכם".

ובזה מבואר ההבדל בין פירושי רש"י בשתי המקומות:

שם מפרש רש"י "גשמיכם) בעתם - בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות"; ואילו כאן הוא מפרש "מטר ארצכם) בעתו - בלילות, שלא יטריחו אתכם".

כי:

בפרשת בחוקותי, כאשר ברכת הגשמים מכוונת ישר לבני ישראל עצמם, "גשמיכם" - באה הברכה בזמן הטוב ביותר עבור בני ישראל עצמם, כאשר יהודים נמצאים בבית ואין דרכם לצאת החוצה, ולכן מפרש רש"י "בשעה שאין דרך בני אדם לצאת, כגון בלילי שבתות".

אבל בהכתוב כאן, שהברכה מתייחסת להארץ, "מטר ארצכם" - מפרש רש"י את הברכה לפי גדרי הארץ, ומצד גדרי הארץ אינו מסתבר שיספיקו הגשמים של "לילי שבתות" בלבד, ולכן מעדיף רש"י לפרש שהכוונה "בלילות" בכלל.

כלומר¹⁴:

בפרשתנו, כיון שהברכה היא בעיקר להארץ, "מטר ארצכם", לכן היא באה לפי גדרי הארץ הטבעית, ולכן גם הברכה יש בה הגבלות טבעיות, ואי אפשר להסתפק בגשמים של לילות שבת אלא הגשמים ירדו "בלילות" בכלל;

אולם בפרשת בחוקותי, כאשר הברכה מתייחסת ישר לבני ישראל, "גשמיכם", הרי שהיא אינה מוגבלת בדרכי הטבע דוקא, ולכן מספיק אפילו זמן מועט של גשמים - "לילי שבתות" בלבד.

[וזה שגם בפרשתנו הוסיף רש"י והביא פירוש שני שלפיו "בעתו" היינו "בלילי שבתות", יש לפרש - משום שיש קושי בפירוש הראשון, ש"בעתו" היינו "בלילות" בכלל¹⁵].

אם אכן כוונת הכתוב היא "בלילות" - למה הוצרך לסתום ולומר "בעתו", ולא אמר **במפורש** "**בלילות**" (**תיבה אחת** בלבד - בדיוק כמו "בעתו")!?

ולכן מוסיף רש"י ומביא פירוש נוסף שהכוונה ל"לילי שבתות", שאז מובן למה נקט הכתוב "בעתו" - **דרך קיצור**.

ובזה יומתק זה שרש"י חוזר ומעתיק את תיבת "בעתו" עוד הפעם - "דבר אחר: **בעתו** בלילי שבתות" - להדגיש, שמצד **כללות תוכן** הענין הרי הפירוש הראשון (שקאי על "בלילות" בכלל) מסתבר יותר, והצורך בפירוש השני הוא מצד הדיוק ב**תיבת "בעתו"**.

14. ראה בארוכה 'עומק הפשט' לפרשת בחוקותי (חלק יט).

15. וראה כעין זה במשכיל לדוד.

"עשיתם מה שעליכם" – ותו לא

ומעתה יתבאר, שזהו הקושי שעמד בפני רש"י - מדוע באמת בפרשת בחוקותי מתברכים ישראל בברכות באופן שלמעלה מדרך הטבע ("גשמיכם"), ואילו בפרשתנו הברכה מוגבלת היא לפי דרכי הטבע והארץ ("מטר ארצכם")?

ועל כך מפרש ומיישב - "עשיתם מה שעליכם, אף אני אעשה מה שעלי". והיינו:

בפרשתנו מדובר על מצב שבו בני ישראל עשו רק "מה שעליכם", רק מה שמחוייבים לפי שורת הדין, ולא יותר מזה. ולכן "אף אני" - הקב"ה יעשה (מדה כנגד מדה) רק "מה שעלי": אמנם ברכה מהקב"ה, אבל רק כפי שזה מתאים עם דרכי הטבע, ולא יותר מזה;

אולם בפרשת בחוקותי מדובר על מצב שבו בני ישראל מתנהגים באופן של "בחוקותי תלכו" - וכפי שמדגיש שם רש"י: "שתהיו עמלים בתורה", והיינו, שאין הם רק לומדים כדי "לצאת ידי חובה" של מצות תלמוד תורה, אלא מוסיפים ומתייגעים בתורה יותר מן המחוייב - ולכן (מדה כנגד מדה) ברכת ה' שמה היא (לא רק "מה שעלי", אלא) באופן של הוספה, למעלה מהטבע.

[ולפי דרכנו יומתק גם ההבדל, שבפרשתנו ממשיך הכתוב ומזהיר¹⁶: "השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו'", ומפרש רש"י: "כיון שתהיו אוכלים ושבעים, השמרו לכם שלא תבעטו, שאין אדם מורד בהקב"ה אלא מתוך שביעה כו"; ואילו בפרשת בחוקותי, אף שגם בה נאמר "ואכלתם לחמכם לשובע"¹⁷ - אין אזהרה כזו.

כי, כאשר קיום התורה ומצוות הוא רק לפי הטבע ("עשיתם מה שעליכם" - ותו לא) אז יש חשש לנפילה כו', מה שאין כן בפרשת בחוקותי שמדובר על "עמלים בתורה" באופן שלמעלה מהטבע ואין חשש. ודו"ק].

(חלק יט - עקב ד)

16. יא, טז.

17. כו, ה.

לעילוי נשמת

ר' צבי אדי-ה

ב"ר יחיאל חנוך ושושנה ע"ה

מידן

נלב"ע ג' מנחם-אב ה'תשס"ז

מדת תמר

ב"ר שלום והדרה עטרה ע"ה

מני

נלב"ע כ"א מנחם-אב ה'תשמ"ו

תנצב"ה